

SOLIQ TIZIMINING KAMBAG'ALLIKKA TA'SIRI: YENGILLIKLAR VA RAG'BATLAR

Soyibov Alisher

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi soyipovalisher1411@gmail.com

Yaxyoyev Chori

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi choriyaxyoyev@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola soliq tizimining kambag'allik darajasiga ta'sirini, ayniqsa soliq imtiyozlari va rag'batlantiruvchi mexanizmlar orqali tahlil qiladi. Maqolada Piketti, Mirrlees kabi iqtisodchilarning tengsizlik va optimal soliq nazariyalariga asoslanib, progressiv soliq shkalasi, daromad kafolati va maqsadli imtiyozlarning kambag'allikni kamaytirishdagi roli ko'rib chiqiladi. Soliq siyosati nafaqat byudjetni shakllantirish, balki ijtimoiy adolatni ta'minlash va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash vositasi sifatida o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Soliq tizimi, kambag'allik, soliq yengilliklari, progressiv soliq, iqtisodiy rag'batlar, daromadlar tengsizligi, ijtimoiy siyosat.

KIRISH

Soliq tizimi har qanday davlatning asosiy moliyaviy instrumentidir. Uning asosiy vazifasi davlat xarajatlarini moliyalashtirish bo'lsa-da, soliq siyosati iqtisodiy samaradorlik va ijtimoiy adolat o'rtasidagi muvozanatni topishga xizmat qiladi. Aksariyat rivojlanayotgan mamlakatlarda, shu jumladan O'zbekistonda ham, kambag'allikni qisqartirish ustuvor vazifa hisoblanadi. Soliq tizimi to'g'ri yo'naltirilgan yengilliklar va rag'batlantirish choralari orqali kambag'allikka qarshi kurashda muhim rol o'ynashi mumkin.

1. Soliq tizimi va daromadlar taqsimoti nazariyalari

Soliqlar daromadlarni qayta taqsimlashning eng kuchli mexanizmidir. Tomas Piketti o'zining "XXI asr kapitali" asarida (Piketty, 2014) daromadlar tengsizligi muammosini ko'tarib, progressiv soliqqa tortish shkalasining ijtimoiy adolatni ta'minlashdagi ahamiyatini ko'rsatib bergan.

Optimal soliqqa tortish nazariyasi shuni ko'rsatadiki (Mirrlees, 1971), soliq tizimi shaxsiy rag'batlarni (ishlash istagini) buzmagani holda, imkon qadar ko'proq daromadni qayta taqsimlashi kerak. Kambag'allikka qarshi kurashishda asosan ikki xil yondashuv qo'llaniladi:

- Progressiv soliq shkalasi: Yuqori daromad oluvchilardan ko'proq soliq undirish va bu mablag'larni ijtimoiy dasturlarga yo'naltirish.
- Maqsadli imtiyozlar va subsidiyalar: Bevosita kam ta'minlangan oilalarga yordam berish.

2. Soliq yengilliklarining kambag'allikka bevosita ta'siri

Soliq tizimidagi yengilliklar kambag'al oilalarning qo'lidagi real daromadlarni oshirishga xizmat qiladi.

- Soliqqa tortilmaydigan minimal daromad chegarasi (Minimum Tax Threshold): Agar kambag'allik chegarasidan past daromad olayotgan shaxslar soliqdan ozod etilsa, ularning turmush darajasi bevosita yaxshilanadi. Jahon banki tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki (World Bank, 2012), soliq bazasini kengaytirish bilan birga, eng quyi daromadli guruhlarni soliq yukidan himoya qilish samarali hisoblanadi.

- Salbiy daromad solig'i (Negative Income Tax) yoki EITC (Earned Income Tax Credit): Ayrim rivojlangan mamlakatlarda qo'llaniladigan ushbu tizimda, kam daromadli ishchilarga davlat byudjetdan qo'shimcha mablag' to'laydi. Bu ularni bozorga kirishga va ishlashga rag'batlantiradi.

3. Rag'batlantiruvchi choralar va iqtisodiy faollik

Soliq tizimi nafaqat daromadlarni qayta taqsimlashi, balki iqtisodiy faollikni rag'batlantirishi lozim. Soliq imtiyozlari orqali kichik biznes va oilaviy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, kambag'al qatlamlarning o'zini-o'zi band qilishiga sharoit yaratadi.

OECD hisobotlarida ta'kidlanishicha (OECD, 2015), samarali soliq rag'batlantiruvchi choralari ishsizlarning mehnat bozoriga qaytishiga turtki beradi. Masalan, yangi ish o'rinlari yaratgan tadbirkorlar uchun soliq ta'tillari yoki yengilliklar joriy etish orqali bandlik darajasini oshirish mumkin.

Xulosa

Soliq tizimi kambag'allikka qarshi kurashda markaziy instrumentlardan biri bo'lib, u shunchaki byudjetni to'ldirish manbai emas, balki ijtimoiy muhandislik vositasidir.

Progressiv soliq shkalasini qo'llash (Piketty, 2014) va kambag'al qatlamlarga maqsadli soliq yengilliklari berish orqali daromadlar tengsizligini kamaytirish mumkin.

Soliq siyosatini ijtimoiy siyosat bilan uyg'unlashtirish orqali, davlat nafaqat kambag'allikni qisqartiradi, balki iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy adolatga ham erishadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Keynes, J. M. (1936). The General Theory of Employment, Interest, and Money. London: Macmillan. (Umumiy iqtisodiy faollik nazariyasi uchun asos).

2. Mirrlees, J. A. (1971). "An Exploration in the Theory of Optimum Income Taxation." The Review of Economic Studies, 38(2), 175-208. (Optimal soliqqa tortish nazariyasi bo'yicha fundamental ish).

3. OECD Publishing. (2015). Tax Policy Reform and Economic Growth. OECD Tax Policy Studies No. 20. Parij: OECD Publishing. (Soliq siyosatining iqtisodiy o'sish va bandlikka ta'siri tahlili).

4. Piketty, T. (2014). Capital in the Twenty-First Century. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press. (Daromadlar tengsizligi va progressiv soliqqa tortish bo'yicha keng qamrovli tahlil).

5. Samuelson, P. A., & Nordhaus, W. D. (odatda oxirgi nashr). Economics. New York: McGraw-Hill/Irwin. (Iqtisodiy tamoyillar va davlat moliyasi bo'yicha darslik).

6. World Bank. (2012). Economic Growth, Inequality, and Poverty: Estimating the Growth Elasticity of Poverty (Publication). Washington, DC: World Bank Group. (Kambag'allikni kamaytirish strategiyalari bo'yicha hisobot).

7. Ziyodullaev, N., & Ziyodullaeva, M. (2023). FINANCIAL LITERACY, INTERRELATIONSHIP OF POPULATION INCOME AND EXPENDITURE. Science and innovation, 2(B12), 881-887.

8. Urazbekovna, T. K. (2024). ROLE OF PUBLIC POLICY IN CHANGES IN POPULATION INCOME. Новости образования: исследование в XXI веке, 2(22), 316-321.